ГУЛБАДАН БЕГИМ — МЎҒУЛЛАР ТАРИХИНИ ЁРИТГАН БУЮК АЁЛ ТАРИХНАВИС

Эгамберганова Гулинигор Камоладдин кизи
E-mail: maxmudraximov123@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.23184483

Аннотация. Мазкур мақолада XVI асрда яшаб ижод қилган Гулбадан Бегимнинг ҳаёти, ижодий мероси ва Мўғуллар салтанати тарихини ёритишдаги ўрни таҳлил қилинади. Гулбадан Бегим Бобурнинг қизи, Ҳумоюннинг синглиси ва Акбар даврининг гувоҳи сифатида Мўғуллар саройида кечган сиёсий, ижтимоий ва оилавий воқеалар ҳақида қимматли маълумотлар қолдирган. Унинг «Ҳумоюннома» асари Бобурийлар сулоласи тарихини, айниқса, сарой ҳаёти ва аёлларнинг жамиятдаги ўрнини ўрганишда муҳим манба ҳисобланади. Мақолада Гулбадан Бегим хотираларининг тарихий аҳамияти, унинг воқеаларга аёл нуқтаи назаридан ёндашуви ҳамда асарнинг тарихшуносликдаги ўрни ёритилади.
Калит сўзлар: Гулбадан Бегим, Бобур, Ҳумоюн, Акбар, «Ҳумоюннома», Бобурийлар, Мўғуллар салтанати, тарихнавислик, сарой ҳаёти, аёллар тарихи.

Abstract. This article examines the life, intellectual legacy, and historical significance of Gulbadan Begum, a prominent female member of the Mughal royal family and an important source for the study of Mughal history. Gulbadan Begum, the daughter of Babur and sister of Humayun, witnessed important political, social, and cultural developments during the reigns of Babur, Humayun, and Akbar. Particular attention is given to her historical work, Humayun-nama, which provides valuable information about the Mughal dynasty, royal family relationships, court life, education, journeys, and the social position of women.

The study demonstrates that Humayun-nama is significant not only as a dynastic historical source but also as a unique narrative reflecting the experiences and observations of a woman within the Mughal court. Gulbadan Begum's perspective contributes to a broader understanding of sixteenth-century Mughal society by presenting aspects of family life, women's activities, education, cultural practices, and interpersonal relationships that are less visible in predominantly political historical narratives. Her memoirs therefore represent an important contribution to the study of Mughal historiography, women's history, and the social and cultural history of the period.
Keywords: Gulbadan Begum, Babur, Humayun, Akbar, Humayun-nama, Mughal Empire, Mughal dynasty, historiography, women's history, royal court, social and cultural history.

Кириш. XVI аср Шарқ тарихида сиёсий, маданий ва ижтимоий ўзгаришлар даври сифатида алоҳида аҳамиятга эга. Бу даврда Бобурийлар сулоласи Ҳиндистон ҳудудида ўзининг сиёсий мавқеини мустаҳкамлаб, йирик давлатга асос солди. Мазкур тарихий жараённи ўрганишда Бобур, Ҳумоюн ва Акбар даврига оид ёзма манбалар муҳим ўрин тутади.Шу манбалар орасида Гулбадан Бегимнинг «Ҳумоюннома» асари алоҳида

аҳамият касб этади. Чунки ушбу асарда Бобурийлар сулоласи вакилларининг нафақат сиёсий фаолияти, балки оилавий муносабатлари, саройдаги кундалик ҳаёт, аёлларнинг мавқеи ва инсонлараро муносабатлар ҳам акс этган.

Гулбадан Бегимнинг ҳаёти ва сарой муҳити

Гулбадан Бегим Бобурнинг кенжа қизларидан бири бўлиб, тахминан 1522–1523 йилларда Кобулда туғилган. У Бобурийлар сулоласининг муҳим тарихий даврида вояга етди. Унинг ҳаёти Бобур, Ҳумоюн ва кейинчалик Акбар ҳукмронлиги даврлари билан бевосита боғлиқ бўлган.Гулбадан Бегим болалик ва ёшлик даврини Бобурийлар сарой муҳитида ўтказган. Ушбу муҳит унинг дунёқараши ва тарихий воқеаларни англаш қобилияти шаклланишида муҳим аҳамият касб этган.Юкланган манбада қайд этилишича, Бобур илм-маърифатга, китоб ва ёзувга катта аҳамият берган. Саройдаги ёшларга ўқиш, ёзиш, ҳисоб-китоб, шеърият ва Қуръон ўргатилган. Бу муҳит Гулбадан Бегимнинг кейинчалик тарихий хотираларни ёзиб қолдириши учун муҳим замин яратган.

«Ҳумоюннома» — муҳим тарихий манбаГулбадан Бегимнинг тарихий меросида «Ҳумоюннома» асари марказий ўринни эгаллайди. Асарда Бобурийлар сулоласи ҳаётига оид воқеалар Гулбадан Бегимнинг шахсий хотиралари ва кузатувлари асосида баён қилинади.«Ҳумоюннома»нинг муҳим жиҳати шундаки, унда тарихий воқеалар фақат ҳукмдорлар ёки сарой амалдорлари нуқтаи назаридан эмас, балки сулола аъзоси бўлган аёл нигоҳидан ҳам тасвирланган.Бу эса асарни оддий сиёсий тарих манбасидан ташқари, ўша даврнинг ижтимоий ва маданий ҳаётини ўрганиш учун ҳам муҳим манбага айлантиради.Гулбадан Бегим воқеаларни баён қилишда оилавий муносабатлар, қариндошлик алоқалари, сафарлар, саройдаги турмуш тарзи ва аёлларнинг ҳаётига ҳам эътибор қаратади.

Бобур шахси Гулбадан Бегим нигоҳидаГулбадан Бегимнинг хотираларида Бобур шахси алоҳида ўрин тутади. У Бобурни нафақат йирик давлат арбоби ва саркарда, балки оила аъзоси сифатида ҳам тасвирлайди.Бобурнинг китоб ва адабиётга қизиқиши, илм аҳлига ҳурмати ҳамда фарзандларининг таълимига эътибори сарой маданиятининг муҳим жиҳатларидан бири сифатида намоён бўлади.Гулбадан Бегимнинг асари Бобурийлар сулоласидаги шахсий муносабатларни тушуниш имконини беради. Шу нуқтаи назардан, «Ҳумоюннома» Бобур ва унинг авлодлари ҳақидаги бошқа тарихий манбаларни тўлдирувчи муҳим асар ҳисобланади.

Мўғуллар саройида аёлларнинг ўрни

Гулбадан Бегим хотираларининг яна бир муҳим жиҳати — унда сарой аёлларининг ҳаётига оид маълумотларнинг мавжудлигидир.Манбада сарой аёлларининг саёҳатлар, сайрлар, от миниш, овчилик ва камондан ўқ отиш каби машғулотларда иштирок этгани ҳақида маълумотлар келтирилади. Бу маълумотлар ўша давр аёлларининг ҳаёти бир ёқлама тасаввур қилинмаслиги кераклигини кўрсатади.Шунингдек, таълим жараёнида қизлар ва ўғил болаларнинг маълум даражада умумий муҳитда билим олгани ҳақидаги маълумотлар ҳам ўша давр маданий ҳаётини ўрганиш учун аҳамиятлидир.

Тарихда аёл овозининг аҳамияти.

Тарихий манбаларнинг катта қисми кўпинча сиёсий ҳокимият, ҳарбий юришлар ва давлат бошқарувига эътибор қаратади. Аёлларнинг кундалик ҳаёти, оилавий муносабатлари ва шахсий кечинмалари эса нисбатан кам ёритилади.Гулбадан Бегимнинг асари ана шу жиҳатдан алоҳида аҳамиятга эга. У тарихий жараёнларни аёл нуқтаи назаридан тасвирлайди ва Бобурийлар саройидаги ҳаётнинг бошқа манбаларда кам учрайдиган томонларини очиб беради.

Шу сабабли «Ҳумоюннома» нафақат сулолавий тарих, балки аёллар тарихи, маданият тарихи ва ижтимоий муносабатларни ўрганишда ҳам муҳим манба сифатида қаралиши мумкин.

Гулбадан Бегимнинг тарихий мероси.

Гулбадан Бегим ўз асари орқали Бобурийлар тарихининг муҳим даврини кейинги авлодларга етказиб берди. Унинг хотиралари Бобур, Ҳумоюн ва Акбар даврларини бир-бири билан боғлайди.Унинг мероси тарихчи учун сиёсий воқеалар билан бир қаторда, инсон омили, оила, таълим, маданият ва сарой турмушини ўрганиш имконини беради.Гулбадан Бегим 1603 йилда вафот этган. Манбада унинг дафн маросимида Акбарнинг ҳам иштирок этгани қайд этилади. Бу ҳолат унинг сулола ҳаётидаги мавқеи ва ҳурматини кўрсатувчи муҳим жиҳатлардан бири сифатида намоён бўлади.

Хулоса. Гулбадан Бегимнинг ҳаёти ва ижодий мероси Бобурийлар сулоласи тарихини ўрганишда муҳим аҳамиятга эга. Унинг «Ҳумоюннома» асари тарихий воқеаларни аёл нуқтаи назаридан ёритиши билан ажралиб туради.Асарда Бобурийлар сулоласининг сиёсий тарихи билан бир қаторда сарой ҳаёти, оилавий муносабатлар, таълим, маданият ва аёлларнинг ижтимоий ҳаётига оид маълумотлар ҳам сақланган.Шу нуқтаи назардан, Гулбадан Бегим меросини ўрганиш нафақат Бобурийлар тарихини, балки XVI аср Шарқидаги ижтимоий-маданий жараёнларни янада чуқурроқ англаш имконини беради. Унинг тарихий хотиралари бугунги кунда ҳам ўз илмий аҳамиятини сақлаб қолган муҳим ёзма мерослардан биридир.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Godden, Rumer. Gulbadan: Portrait of a Rose Princess at the Mughal Court.
2. Gulbadan Begum. Humayun-nama.
3. Babur-nama — Заҳириддин Муҳаммад Бобур хотиралари.
4. Бобурийлар сулоласи тарихи ва Мўғуллар даврига оид тарихий манбалар.